

המבוי הסתום של הנוסטלגיה הסוציאל-דמוקרטית

דני פילק

ספרה החדש של סטפני מאדג' מנתח את הטרנספורמציות שעברו המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות לאורך המאה העשרים ושופך אור על הנסיבות שהובילו למצבן העגום ברחבי אירופה כיום. מאדג' מראה כי זניחת התפיסה הקיינסיאנית, הדוגלת בהתערבות מדינתית פעילה בשוק, לטובת האידיאולוגיה הניאו-ליברלית בשנות השמונים והתשעים – שהביאה לקרע בין המפלגות לבסיסי התמיכה שלהן במעמד העובדים – התרחשה בין היתר בעקבות תהליך שהתחיל עשורים קודם לכן: עליית קרנם של הכלכלנים האקדמיים במוסדות המפלגות. אבל לתפיסתה, אין דרך חזרה לקיינסיאניזם שאפיין את תור הזהב של המפלגות הללו לאחר מלחמת העולם השנייה; המוצא היחיד הוא להשאיר את השלב הניאו-ליברלי מאחור ולסלול דרך סוציאליסטית-דמוקרטית חדשה

אפריל 2020

ה מפלגות הסוציאל-דמוקרטיות, שלאורך המאה העשרים היו שחקניות מרכזיות במדינות אירופה, נמצאות בשנים האחרונות בנסיגה מתמדת; במדינות מסוימות הן אף על סף היעלמות. תופעה רבת חשיבות זו זכתה להסברים שונים. הסברים מבניים תולים זאת בשינוי שעבר על כלכלות אירופה בשנות השבעים, עם המעבר למודל הכלכלי הפוסט-פורדיסטי - ייצור המבוסס על מהפכת המידע, שיטות ייצור המגייסות את העובדים כמפקחים על עצמם, ייצור מכוון נישות שוק, ייצור על פי ביקוש תוך הקטנת המלאי, פמיניזציה של כוח העבודה, גידול בסקטור השירותים, והתפתחות של מעמד עובדים פגיע המאופיין בחוסר ביטחון תעסוקתי ובחוסר יציבות לטווח ארוך. תהליכים אלו הביאו להיחלשות מעמד הפועלים התעשייתי המסורתי, וכך העלימו את בסיס התמיכה של המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות. הסברים מבית מדרשו של רונלד אינגלהרט, לעומת זאת, גורסים שהחברות העשירות יותר עברו לעידן פוסט-מטריאלי, שבו הסוגיות המרכזיות שמעסיקות את האליטות החדשות

הן זהותיות ותרבותיות, ורחוקות מהתביעות המסורתיות של המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות (טענה שנראית מיושנת לאור התוצאות הכלכליות, החברתיות והפוליטיות של משבר 2008). לפי הסברים אחרים, הסיבה העיקרית היא ה"ניאו-ליברליזציה" של המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות, שבגדו בקהל התומכים שלהן. הסברים מהסוג האחרון, שהם אולי הנשמעים ביותר במרחב הציבורי ושבמידה רבה כרוכים בהסבר הראשון, תולים את דעיכתן של המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות בכך שהן נטשו את האידיאולוגיה הסוציאל-דמוקרטית באמצע תפיסה ניאו-ליברלית, "הדרך השלישית". על פי הסברים אלו, תהליך זה, גם אם נשא פרי אלקטורלי לטווח הקצר, הביא בסופו של דבר לקרע בין המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות ובין בסיסי התמיכה ההיסטוריים שלהן בקרב השכבות העממיות.

בספרה האחרון (2018) *Leftism Reinvented: Western Parties from Socialism to Neoliberalism* מבקשת סטפני מאדג' (Mudge) לנתח ולהסביר שני שינויים שהיא מזהה במסלול ההיסטורי של מפלגות אלו: מעבר מסוציאליזם לקיינסיאניזם (גישה המעודדת התערבות מדינתית פעילה בשוק), שהחל בשנות השלושים של המאה העשרים ונמשך עד שנות השישים, ומעבר מקיינסיאניזם לניאו-ליברליזם בשנות השמונים והתשעים. גם אם הספר אינו מתמודד ישירות עם השאלה מדוע המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות דועכות, הניתוח המעמיק שמאדג' מציגה מצליח לשפוך אור חדש על השאלה, ובכך היא משיאה תרומה חשובה לדיון בנושא.

מאדג' מאששת את הטענה שלפני כשלושים שנה אימצו מפלגות סוציאל-דמוקרטיות רבות אידיאולוגיה ומבנה מוסדי ניאו-ליברליים. אך בה בעת ניתוחה מראה גם שלמעשה אין הנגדה מוחלטת בין "אידיאולוגיה סוציאל-דמוקרטית מסורתית" ובין "ניאו-ליברליזם", שכן כבר חצי מאה קודם למפנה הניאו-ליברלי, שהתרחש בשנות השבעים, המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות עברו טרנספורמציה באידיאולוגיה שלהן ובהיבטים חשובים מהמבנה המוסדי שלהן, עם המעבר מסוציאליזם לקיינסיאניזם. בכך נזרעו הזרעים לטרנספורמציה הניאו-ליברלית שהגיעה בהמשך.

הספר של מאדג' מבקש לתרום להבנתנו כיצד מתכוננת הגמוניה - ההגמוניה הניאו-ליברלית. מאדג' בוחנת את תפקידן של המפלגות בבנייתו של המודל ההגמוני הניאו-ליברלי ומתרכזת בחיים הפנימיים של המפלגות, ובעיקר ב"מומחים" או האינטלקטואלים של המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות (והמפלגה הדמוקרטית בארצות הברית). היא מבקשת לאשש את טענותיה באמצעות בחינה מעמיקה של ארבע מפלגות. באירופה היא בחרה לחקור את המפלגה הסוציאל-דמוקרטית הגרמנית, המפלגה הסוציאל-דמוקרטית השוודית ומפלגת הלייבור הבריטית (שבינתיים עברה שינויים משמעותיים וזכתה להתחדשות ניכרת של כוחות סוציאליסטיים). נוסף על אלו היא בוחנת לעומק את המפלגה הדמוקרטית בארצות הברית, שכפי שהיא טוענת - לא הייתה מעולם מפלגה סוציאליסטית, אבל הייתה מפלגה קיינסיאנית מאז הניו דיל של רוזוולט והפכה לניאו-ליברלית בשנות התשעים, בתקופת נשיאותו של ביל קלינטון. אך כאמור, מאדג' אינה בוחנת את המפלגות בכללותן. היא אינה עוסקת באלקטורט שלהן, לא בחברים מן השורה ולא בהנהגה הנבחרת או במנגנונים שלהן (ויש לציין שמנגנונים אלו היו ענפים

ורחובים עד שנות השבעים והשמונים). היא עוסקת ב"מומחים" המפלגתיים, במיוחד במומחים בתחום המדיניות הכלכלית, האחראיים על יצירת ידע וטענות על אודות המציאות, ומתמקדת בעיקר בידע על המבנה החברתי-כלכלי ועל צעדי המדיניות הנדרשים.

מאדג' מראה שהמפלגות הסוציאל-דמוקרטיות במערב אירופה איחדו בסוף המאה התשע-עשרה בין תביעות דמוקרטיות, אידיאולוגיה סוציאליסטית - ואף מרקסיסטית, באירופה הקונטיננטלית - וארגוני פועלים. כך, בשלב הראשון היו המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות סוציאליסטיות במובהק; מאדג' מזכירה שרק בראשית שנות התשעים של המאה הקודמת ביטלה מפלגת הלייבור הבריטית את סעיף ארבע המפורסם שעסק בסוציאליזציה של אמצעי הייצור. בעידן הסוציאליסטי, כתוצאה מכניסתו של הפרולטריון התעשייתי למרחב הציבורי, המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות היו "מפלגות המון" המבוססות על מגוון עשיר של מוסדות חינוך, תרבות וכלכלה. על המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות בגרמניה ובאוסטריה נאמר שליוו את חברי המפלגה "מהעריסה ועד הקבר", שכן היו להן מנגנונים שהתייחסו לשלבים השונים בחיי החברים: מגני ילדים ועד חברת קבורה. מאדג' מראה שבעידן הסוציאליסטי, יצרני הידע - שאותם היא מכנה "תיאורטיקנים של המפלגה" - צמחו ממנגנוני התרבות של המפלגות, למשל מהעיתונות וממועדוני דיון. היא בוחנת שלוש דמויות שצמחו כאינטלקטואלים במוסדות התרבות של מפלגותיהם והפכו לשרי אוצר מטעמן: פרדריק תורסון בשוודיה, רודולף הילפרדינג בגרמניה ופיליפ סנודן בבריטניה.

הטרנספורמציה הראשונה שמאדג' מתארת היא כאמור החלפת האידיאולוגיה הסוציאליסטית באידיאולוגיה קיינסיאנית. בתהליך שהתחיל בשוודיה בשנות השלושים ובגרמניה עם אימוץ תוכנית באד גודסברג בסוף שנות החמישים, המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות זנחו את היעדים הסוציאליסטיים ואימצו יעדים קיינסיאניים: צמיחה כלכלית, ייצוב הביקוש המצרפי באמצעות השקעה מדינתית והגדלת חלקה של העבודה בעוגה הלאומית (מתוך הנחה שהעובדים נוטים לצריכה יותר מאשר העשירים, שמפנים חלק מהכנסתם לחיסכון), תעסוקה מלאה, מדינת רווחה.

לפי מאדג', אימוץ הקיינסיאניזם היה תולדה של המיתון הגדול של שנות השלושים. לדידה, המיתון יצר מה שהיא מכנה "המומנט של פולני" (Polanyan moment, על שמו של הכלכלן קרל פולני): מתח בין כוחות השוק (השדה הכלכלי) והכוחות המבקשים להגן על החברה (השדה הפוליטי). פולני ראה ניגוד אינהרנטי בין כוחות השוק, המכוונים למקסום רווחים, ובין האינטרסים החברתיים הכלליים, שבתורם השפיעו על המפלגות המבקשות להגדיל את כוחן. מתח זה הביא ברגעים היסטוריים מסוימים להתארגנות חברתית לשם הגבלת כוחות השוק. העידן הקיינסיאני היה אחד מהרגעים האלה. בתוך כך, הצורך לתת מענה למצוקה הכלכלית בעידן המיתון הגדול גם הביא את המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות לזנוח את האידיאולוגיה הסוציאליסטית, ששאפה לחברה פוסט-קפיטליסטית, לטובת המודל הקיינסיאני. לטענתה של מאדג', התפיסה האנטי-קפיטליסטית שהייתה ביסוד חשיבתם של אנשים כמו הילפרדינג, תפיסה שעל פיה יש ניגוד בלתי ניתן לגישור בין עבודה להון, לא אפשרה להם לאמץ את המדיניות הקיינסיאנית שסיפקה תשובה מיידית למיתון הקשה.

בעידן הקיינסיאני החדש, את ה"תיאורטיקנים של המפלגה" החליפו כלכלנים שהיו בעת ובעונה אחת אנשי אקדמיה ואנשי מפלגה ואלה הפכו ליוצרי הידע ותביעות האמת המרכזיים. הם ראו את עצמם כמתבססים על ידע מדעי בעל תוקף של אמת, אבל גם כאנשים פוליטיים אשר מטרתם להתוות מדיניות ועל כן עליהם להתחשב בצרכים ובמאפיינים הייחודיים של הספֵרה הפוליטית. הכלכלנים האלה גילמו תהליך של השפעה הדדית בין המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות ובין האקדמיה.

כאן למעשה נזרעו חלק מזרעי הטרנספורמציה השנייה - הניאו-ליברליזציה של המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות בשנות השמונים והתשעים. לדידה של מאדג', הטרנספורמציה הייתה במידה רבה תולדה של מתח בין התיאוריה הכלכלית הקיינסיאנית לשדה הפוליטי. כתוצאה מעליית חשיבותם של הכלכלנים במפלגות הסוציאל-דמוקרטיות, מקצוע הכלכלה עצמו הפך לשדה פוליטי; בשנות השבעים והשמונים, כאשר הכלכלנים הניאו-ליברליים החליפו את הדור הקודם של כלכלנים קיינסיאנים באקדמיה ובבימות המדע השונות, כך גם קרה במפלגות הסוציאל-דמוקרטיות. מאחר שבתקופה הקיינסיאנית החלו המפלגות להסתמך על כלכלני האקדמיה, באופן טבעי הן אימצו את הדור החדש של הכלכלנים ועימם גם את הגישה הניאו-ליברלית החדשה, במיוחד לאחר שהכלכלה הקיינסיאנית איבדה מכוחה.

הטרנספורמציה הניאו-ליברלית החלה גם היא בשינויים שעברה המפלגה הסוציאל-דמוקרטית השוודית. מאדג' מגדירה (באופן חלקי ומצומצם בעיניי) ניאו-ליברליזם כשינוי ביעדים של השלטון, באמצעים להשיגם ובקבוצות שעבורן השלטון פועל. לדידה, מטרת הניאו-ליברליזם היא רפורמות לצמצום משטר הרווחה וביסוסו על עבודת הפרט; האמצעים הם הפרטה ודה-רגולציה; והמדיניות מכוונת לטובת המגזר העסקי ועובדי צווארון לבן. טרנספורמציה זו משמעותה זניחת הגישה הקיינסיאנית, שמדגישה את היציבות בביקוש ואת היכולת לנהל את הכלכלה, ואימוץ גישה אחרת תחתיה - כזאת שמניחה כי קיים ניגוד בין הרצון לחתור לשוויון ובין הצורך לשמר תחרות ולעודד הגדלת תפוקות, ואשר מדגישה את צד ההיצע ואת חוסר היכולת לנהל את השווקים, בעיקר השווקים הפיננסיים.

בעידן הניאו-ליברלי, תפקיד המומחים התחלק בין שלוש קבוצות: כלכלנים טרנס-לאומיים המתמקדים בתחום הפיננסי; מומחי מדיניות במכוני חשיבה (think tanks) המקורבים למפלגות אך חיצוניים להן וממומנים על ידי תורמים; ומומחים באסטרטגיית בחירות. שינוי זה מבטא בעצמו מרכיבים של התפיסה הניאו-ליברלית. ראשית, הוא משקף את מרכזיותו של התחום הפיננסי במודל הכלכלי ואת תפיסת הכלכלנים את האתוס המקצועי. כלכלנים בעידן הניאו-ליברלי אינם אמורים להתוות מדיניות של שליטה בשווקים וריסונם; תפקידם להסיר את המכשולים שמונעים ממנגנון השוק לפעול לטובת הכלל. שנית, צמיחת מכוני חשיבה חיצוניים למפלגה מבטאת את התלות בתורמים בעלי אמצעים. ולבסוף, הופעת היועצים האסטרטגיים, הספינולוגים (spin doctors), מבטאת את הפיכתן של המפלגה והנהגתה למוצר שיש "למכור" לאזרחים, שנתפסים כצרכנים. מאפיין בולט נוסף של תקופה זו הוא הניכור ההולך וגדל בין המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות (והמפלגה הדמוקרטית בארצות הברית) ובין האיגודים המקצועיים.

האם שתי הטרנספורמציות שמאדג' מתארת עוזרות לנו להבין את התפתחותה של תנועת העבודה בישראל? מצד אחד, "המומנט של פולני" אינו רלוונטי לכלל הכלכלות הלא-קומוניסטיות. מצד שני, התפתחות המדיניות החברתית-כלכלית של תנועת העבודה אינה תואמת בהכרח את שני השלבים הראשונים - השלב הסוציאליסטי והשלב הקיינסיאני - שמאדג' מתארת. חוקרים שמתארים את תפיסותיה החברתיות-כלכליות של תנועת העבודה עד תחילת שנות השבעים מפרספקטיבות שונות (לדוגמה, לב גרינברג בהסתדרות מעל הכל, מיכאל שלו ב-*Labour and the Political Economy in Israel*, אבי בראלי במפא"י בראשית העצמאות או אריה קרמפף בהמקורות הלאומיים של כלכלת השוק) אינם מזהים שלבים אלו.

מה שבכל זאת אפשר לזהות הוא אימוץ הפרויקט הניאו-ליברלי במפלגת העבודה, תהליך שמזוהה עם שמות כמו שמעון פרס, יוסי ביילין ואהוד ברק. התוכנית לייצוב המשק ב-1985, שאותה הנהיג שמעון פרס עם שר האוצר דאז וחבר הליכוד יצחק מודעי, מהווה נקודת מפנה בטרנספורמציה הניאו-ליברלית של החברה הישראלית. כמו התהליכים שמתארת מאדג' בספרה, תוכנית זו הייתה פרי שיתוף פעולה בין כלכלנים באקדמיה (בישראל ובארצות הברית) ובין פוליטיקאים, ובראשם פרס. ספרו של יוסי ביילין **מסוציאליזם לסוציאליברליזם** היה ביטוי מקומי של ה"דרך השלישית" שאפינה מנהיגים פוליטיים כמו בלייר וקלינטון. גם אהוד ברק העמיק את המדיניות הניאו-ליברלית של קודמיו, בין היתר באמצעות מינויו של דוד קליין לנגיד בנק ישראל והמשך הפחתות המס לבעלי הכנסות גבוהות. הניסיונות של מפלגת עבודה להתנער מהפרויקט הניאו-ליברלי ולחזור לגרסה (מרוככת אמנם) של סוציאל-דמוקרטיה קיינסיאנית היו קצרי טווח ולא עיצבו את מדיניותה כשלקחה חלק בקואליציות שלטוניות.

לצד התרומה החשובה של הספר, יש בו כמה מגבלות. הבחירה של המחברת להתמקד בחיים הפנימיים של המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות, ובמיוחד באחראים על יצירת תביעות לאמת, היא בחירה מקורית והיא בהחלט מצליחה להאיר היבטים שלא נידונו עד כה. עם זאת, לעיתים מיוחסת להיבט הזה חשיבות יתרה בניסיון להסביר את הטרנספורמציות במפלגות המתוארות.

חיסרון זה מתבלט בהסבר הטרנספורמציה הראשונה. כאמור, מאדג' מייחסת את השינוי למה שהיא מכנה "מומנט פולני": כתוצאה מהמשבר הכלכלי נוצר מתח בין השדה הכלכלי של כוחות השוק ובין השדה הפוליטי, שבו הסוציאל-דמוקרטיה ביקשה להגן על החברה מפני הכוחות הללו. התוצאה של מומנט זה הייתה אימוץ של מודל כלכלי קיינסיאני. אבל גם אם "מומנט פולני" יכול להסביר למה הכלכלה הקפיטליסטית עברה ממודל ליברלי למודל קיינסיאני, הוא אינו יכול להסביר למה המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות זנחו את הסוציאליזם. מדוע הן לא ראו במיתון הגדול ביטוי נוסף למשבריות המבנית של השיטה הקפיטליסטית, ולאפשרות להחליפה בשיטה סוציאליסטית? תשובתה של מאדג' מוגבלת לפן הביוגרפי. היא טוענת שסנודן והילפרדינג, למרות הרטוריקה הסוציאליסטית שלהם, תמכו במדיניות הצנע ודבקו בתקן הזהב של הכלכלנים הליברליים, ומתוך כך העדיפו מדיניות מצמצמת שהעמיקה את המיתון והפגיעה במעמדות העממיים. לאור זאת, החלופה היחידה שעמדה בפני

המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות הייתה אימוץ הקיינסיאניזם. אך זהו הסבר מאוד לא משכנע. ברמת המיקרו, בניסיון לבנות הסבר חוצה מדינות, מאדג' מתעלמת מההבדלים המהותיים בין סנודן והילפרדינג. הראשון, שסולק ב-1931 מהמפלגה הבריטית וביקר אותה על ה"שגעון הבולשביקי" שלה, היה מראשית ימיו ליברל בתפיסותיו הכלכליות. השני, אוסטרו-מרקסיסט שספרו **הון פיננסי** תורם עד היום רבות לכלכלה המרקסיסטית, התנגד להתערבות בכלכלה כי כמרקסיסט אורתודוקסי לא האמין שהמנגנון המדינתי יכול לשנות את העקרונות הבסיסיים של שיטת הייצור הקפיטליסטית. הנסיבות היו כה שונות, האישים היו כה שונים, שהשוואה ביניהם אינה יוצרת הסבר משכנע.

כמו כן, מאדג' מתעלמת מרמת המיקרו ומתהליכים היסטוריים הרי גורל. היא אינה מתייחסת כלל לכישלונן של המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות בהתמודדות עם הלאומנות בתקופת מלחמת העולם הראשונה, או להשפעה של המהפכה הבולשביקית על מפלגות אלו, שבעטיה פרשו מהמפלגות האגפים השמאליים יותר. השפעתם של תהליכים אלו על עזיבת הסוציאליזם במפלגות הסוציאל-דמוקרטיות הייתה גדולה יותר מהשפעת המתח בין דור התיאורטיקנים הסוציאליסטים לדור הכלכלנים.

בעיה שנייה בספר היא האופן שבו המחברת קוראת את גרמשי וקיינס. את כל הגורמים שמילאו תפקיד בגיבושה של קבוצה חברתית ושל המודל ההגמוני הקשור לה - במישור הכלכלי, החברתי והפוליטי - גרמשי הגדיר "אינטלקטואלים אורגניים". לדידו, אינטלקטואלים יכולים להיות פרטים וגם גופים קולקטיביים כמו המפלגה הפוליטית. כפרטים, האינטלקטואלים האורגניים לא היו רק בתוך המפלגות הפוליטיות אלא מילאו תפקידים שונים גם מחוץ למפלגה - מורים, מהנדסים, עיתונאים. ראייתה של מאדג' מצומצמת מזו של גרמשי. מבחינתה האינטלקטואל הגרמשיאני הוא המומחה המפלגתי, האחראי על יצירה והפצה של ידע ותביעות אמת. הגדרתה המצומצמת של מאדג' ממקדת יתר על המידה את המבט במישור המפלגתי. הגדרתו של גרמשי מפנה אותנו לשדה החברתי-כלכלי כולו, שהוא זירה למאבקים הגמוניים.

גם הצגתה את התפיסה הקיינסיאנית מצומצמת מדי. עבורה קיינסיאניזם הוא שילוב של מעורבות ממשלתית ואימוץ של מדיניות תקציבית גירעונית בזמן מיתון. אך צורות מסוימות של ניאו-ליברליזם (כמו ה"רייגנומיקס" בארצות הברית - המדיניות הכלכלית שהוביל ממשל רייגן) התאפיינו גם הן בגידול מהיר ביותר של הגירעון התקציבי. מנגד, המודל הכלכלי השוודי - הרחוק מרחק רב מאוד מה"לסה פייר" הליברלי - דגל במדיניות תקציבית לא גירעונית במשך תקופות ארוכות. אי-אפשר, אם כן, לצמצם את הקיינסיאניזם לכדי מדיניות של הגדלת גירעון.

הגישה הקיינסיאנית רחבה יותר, ומבוססת על כמה טענות. ראשית, איזון של השווקים ותעסוקה מלאה אינם ההכרח, כפי שטענה הכלכלה הניאו-קלאסית, אלא מקרה פרטיקולרי. בגלל משתנים רבים, בדרך כלל לא יהיה איזון אוטומטי של השווקים ולא תושג תעסוקה מלאה. שנית, העולם, והעולם הכלכלי בתוכו, מאופיין באי-ודאות, והחלטות שהן רציונליות ברמה של הפרט אינן בהכרח רציונליות ברמה של הכלכלה כולה; לכן, וזו מסקנה מרכזית, יש צורך במוסדות שיפקחו על השווקים ויסדירו אותם. שלישית, בגלל הנטייה של בעלי הון לאגור, קיים פער בין יכולת הייצור של מדינה מסוימת ובין יכולת הצריכה. כדי להשיג תעסוקה מלאה יש לסגור את הפער הזה, באמצעות הבטחת ביקוש מצרפי

יצבי. הבטחת הביקוש הזה היא מתפקידה של המדינה והיא נעשית באמצעות השקעות, באמצעות מדיניות תקציבית מרחיבה (שמשמעותה גירעון תקציבי) כל עוד אין ניצול מקסימלי של גורמי הייצור, אבל גם באמצעות מדיניות מוניטרית שמעודדת השקעות כדי להתמודד עם מיתון. כל הגדרה של קיינסיאניזם חייבת גם להתייחס לשאלות שקשורות לניהול השווקים הפיננסיים, קיומו של מלווה לעת צרה, על מי מטילים מס ומה גובהו או שאלת תשלומי העברה.

ראייתה המצומצמת של מאדג' את הקיינסיאניזם אינה מאפשרת להבדיל בין צורות שמאליות מתקדמות שלו - כמו מדיניותו של אחד הכלכלנים שהיא חוקרת, רודולף מייזנר השוודי - ובין מה שנקרא "הסינתזה הניאו-קלאסית" של פול סמואלסון. בשעה שהזרמים הפרוגרסיביים בקיינסיאניזם (ממשיכיהם של ג'ואן רובינסון, ניקולס קלדור, מיכאל קלצקי) הוסיפו להדגיש את מקומה של המדינה ואת חשיבות הביקוש המצרפי, ה"סינתזה הניאו-קלאסית" אמנם אימצה מרכיבים של המדיניות הקיינסיאנית לטווח הקצר, אבל לטווח הארוך הניחה שהשוק מאזן את עצמו, הנחה של הכלכלה האורתודוקסית הניאו-קלאסית. מאדג' מתייחסת למייזנר ולסמואלסון כאילו הם שייכים לאותה קטגוריה של שמאלנות כלכלית (economic leftism) על אף ההבדלים המשמעותיים ביניהם.

גם בחירתה במקרי המבחן המסוימים הללו מעידה על ראייה שאינה רחבה דיה. אמנם היא מציגה נימוקים משכנעים מדוע כללה במחקרה את המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות בגרמניה ובאוסטריה ואת הלייבור הבריטי, אך היא פחות משכנעת בהסברה מדוע יש לכלול במחקר את המפלגה הדמוקרטית בארצות הברית, שכפי שהיא עצמה אומרת, לא הייתה סוציאליסטית מעולם. הכללתה מפתיעה עוד יותר לאור העובדה שמאדג' מתעלמת לחלוטין מאירופה הדרומית. בצרפת, באיטליה, ביוון ובספרד התפתחו מפלגות סוציאליסטיות חשובות אשר היו גם מפלגות שלטון, והתייחסות אליהן הייתה מעשירה את הניתוח והופכת אותו למורכב יותר.

הגדרתה את הניאו-ליברליזם אף היא מצומצמת. מאדג' מגדירה אותו כשימוש בהפרטה ודה-רגולציה כדי להביא לרפורמה של משטר הרווחה, רפורמה שמכוונת לסקטור העסקי. זהו תיאור חלקי של התופעה הניאו-ליברלית. הניאו-ליברליזם הוא שילוב של אידיאולוגיה, מדיניות ופרקטיקה. זו אידיאולוגיה שרואה את האדם כייצור אנוכי, רציונלי, ממקסם רווחים; את השוק ככלי היעיל היחיד להקצאת משאבים במצב של חסר; ואת החירות אך ורק כחופש לבחירה אינדיבידואלית. זו מדיניות שאחת ממטרותיה היא להשתמש בכוחה של המדינה כדי להכפיף את החברה לתכתיבי השוק ולשחרר משאבים שיאפשרו הצבר הון. ואלו פרקטיקות שמבנות אותנו כ"סובייקטים ניאו-ליברליים" המתייחסים לעצמנו כאל מיזם, כהון אנושי שיש להרחיב, כי אנחנו בתחרות מתמדת עם כל האחרים.

תיאורה החלקי של מאדג' מביא אותה לקביעות כגון "הניאו-ליברליזם אינו שמאל או ימין במהותו" (עמ' 60) ולטענה שהכלכלנים הניאו-ליברליים נוטים לשמאל. אבל מראייה רחבה יותר של מהות הניאו-ליברליזם עולה בבירור שלא יכול להיות פרויקט שמאלי ניאו-ליברלי. אם אנחנו מקבלים את הגדרתו של נורברטו בוביו, שלפיה הימין גורס כי אי-שוויון בין בני אדם מבטא הבדלים טבעיים ולכן אין

לתקנם ואילו השמאל גורס שעיקר האי-שוויון נובע ממבנים חברתיים ולכן חייבים לשנותם, אזי ברור לנו כי ראיית האדם כתחרותי וממקסם רווחים, ראיית השווקים כחזות הכול וצמצום החירות לכדי חופש בחירה אינם יכולים להיות חלק מתפיסת השמאל.

על אף הביקורות האלה, ספרה של סטפני מאדג' מעלה תרומה חשובה להבנתנו את המשבר של הסוציאל-דמוקרטיה. ניתוח תהליך הניאו-ליברליזציה של מפלגות אלו, והקשר שהיא מזהה בינו ובין הקרע עם מוקדי התמיכה המסורתיים שלה, עוזרים להבין את מקורות המשבר שפוקד את המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות. תיאורה של הטרנספורמציה הראשונה של מפלגות אלו - המעבר מסוציאליזם לקיינסיאניזם - גם מאתגר את המסקנה הרווחת כל כך היום, שכדי לצאת מהמשבר כל שהסוציאל-דמוקרטיה נדרשת לעשות הוא לחזור לעמדותיה ההיסטוריות הקיינסיאניות. ספרה של מאדג' מאתגר עמדה זו משתי סיבות. ראשית, הספר מדגיש שהעמדות הקיינסיאניות אינן מהות על-היסטורית של הסוציאל-דמוקרטיה אלא רק שלב אחד בהתפתחותה. שנית, הספר מראה שאימוץ עמדות אלו הוא שילוב היסטורי ייחודי בין הקשר - אותו "מומנט פולני" - ובין מבנה מפלגתי ותהליכים בשדה התרבות. לא תיתכן חזרה מאגית לאותו שילוב: המבנה החברתי-כלכלי השתנה, המפלגות אינן עוד מפלגות המון, והממשק עם התיאוריה הכלכלית השתנה בשל ריבוי המקורות ליצירה ולהפצה של ידע. אם יש תקומה לסוציאל-דמוקרטיה היא חייבת להשאיר מאחור את השלב הניאו-ליברלי, אך אין לה חזרה לעידן הקיינסיאני כפי שזה התבטא בשלושים שנות הזהב.

פרופ' דני פילק חוקר בין היתר פופוליזם בישראל ובעולם. פילק הוא חבר צוות התיאום והמזכירות של תנועת "עומדים ביחד".
